

Z I N E M A

Priestley'k nonbait dionez, literatura beera omen dijoakigu, batere buru-nekerik gabe begiz ikustea gero eta atsegiñako zaigulako. Liburuetan, itzen orde, irudiak ageri dira eta teatroan, itzen orde, ikuskari arrigarriak... eta zankoak. Jendeak ortara omen du joera. Ezta, bada, arritzeko gure artean ere zinematik, begi-festa merkeen orrek, gero eta zale geiago izatea.

Neroni ere, aitortzen dut, orietakoa nauzu. Penagarria da noski goi-maillako literaturak daraman gainbeera, egia da egiten diran film asko beñere sortu ezpalira ez gendukeala galera andirik, baiña pozoi ortara jarriak gaude eta pozoi ortatik ar-alditxo bat noizean beinka artu gabe ezin gaitzke bizi. Eta gure arimaren eguneroko —edo asteroke —ogia ori dugun ezker, emen ere aterpe txiki bat, narrasa bada ere, utzi nai genioke.

Etzaitezela ordea engaña, irakurle. Emengo kritikoa eskas xamarr duzu. Eta “amets-fabrika” orietara joatea bere diruz irabazi bear du, ezpaita noranaiko sarrera duten kritiko garai orietakoa. Baiña, noizean bein bada ere, zer edo zer ikusten du eta atsegin izaten zaio lagun-artean ikusi duenaz mintzatzea. Emen bezalako lagun-arte, berriz, gutxitan topatuko du, ezin baitezaioke itza iñork uka. Olako egokiera ederraz baliatu gabe nola geldi? Barka zaiozute, beraz, baiña ixillik egoteko eskatzea geiegi eskatzea litzake.

ON THE WATERFRONT (“LA LEY DEL SILENCIO”). Elia Kazan'ek geienetan gizarte-auziak artzen ditu gaitzat, eta bai emen ere. Onako onen gaia ezta herria: lekua oraingoan New York'eko portua izatea. Jauntxo batek eta inguruko lau alferrek mendean daukate portukoak: iñok lan egingo badu, iñor biziko baldinbada, aien baimenarekin izango da eta aien esanera egon bearko du. Betiko kontua eta, dirudienez, gaurko kontua batez ere.

Oi ez bezalako zerbait badu orratik film onek. Oraingo burruka, egiazko burruka, gizon baten arima-barruan gertatzen da; orren on-

doan gutxi balio dute kanpoko iskanbilla ta ukabilkadak. Eta ortarako gutxi bezalako antzezlarri bat arkitu du zuzendariak: Marlon Brando. Onek eztu portuko gazte ezjakiñarena egiten: bera da gazte ori, itz, imintzio, ibillera, pentsabide. Arako "Viva Zapata"-n —Elia Kazan'ena una ere— ezpain-gaiñean zeraman bigote zarpail aren bearrik eztu orain, jakiña, eta orduko kartoi-itxurazko gelditasun ura ere etzaio nabari.

Ingelesek *high-brows* deitzen dituzten kontentagaitz aietako diranak (edo geranak?) esango dute bear bada ezte la au zinema utsa, literatura dela. Baiña kopet-arro ez tiranak (ez geranak?) ez tute damu izango ikustera joana. Onak gailen, gaiztoak lotsagarri ikusirik azke-nean, alai irtengo dira zinetik, eta sartu baiño zintzoago diralakoan gaiñera, gogoa onen alde baitzeukaten —badakizute alderki ortakoak izaten gerala beti, zineman beintzat— eta exer-lekutik mugitu gabe onei egiñalean lagundu baitiete. Eta zenbait pesetaren truke —askotxo badira ere— biotzeko pake ori ateratzea gutxi aal da?

JULIUS CAESAR ("JULIO CESAR"). Zinera etorri gera gaur ere, us-tez baintzat, baiña, nola eztakigula, teatroan arkitzen gera. Ez gera, or-dea, alferrik etorri, ezpaitugu sarri olako teatroa ikusteko aukerarik izaten.

Teatroa ez ezik, goi-maillako teatroa ere badegu: tragedia. Mundu ortako gizonak, dakigunez, ez tira gure neurrikoak. Gere gogoetak eta naiak aldakorrak izaten dira; ez tugu beti etengabe batean irauten. Orrako gizaki oriek ordea ez tituzu aldatuko. Ez tute atsedeen eta jolas bearrik; asmo batek, sentimendu batek, beti batek ordea, darabiltza. Eta alare mundo gogor, aserre, odolez zirtatu orrek inguruko au baiño egiazkoago eta ederragoa dirudi eta or ikusten dugun gure gezurrezko erraiñua etxeko ispilluan agertzen zaiguna baiño zeatzagoa.

Antzez kizunak ez tu naaspil andirik. Zertarako? Shakespeare'k etzekien noski antziñako Erromarren bizitzaz deus askorik; usteka-bean bere garaiko oitura eta gauzak ere agertu zituen. Baiña ordu-koen berrunbeak nolakoak ziran —bere garaikoak, gaurkoak eta gerokoak bezalakoxeak, alegia—, ederki zekien, ori bai, eta baita besteri adierazten ere. Ez tu beraz emen zuzendariak —bestelako filmatera oituak genduzkan J. L. Mankiewicz'ek— axaleko zeazta-sunaren billa ibilli bearrik, "Quo Vadis?" batean bezala. Eta teatro dena teatro utz bezala azaltzeko ere kupidarik ez tu.

Bruto goibel dabil aspaldian. Maite du Cesar, adiskide ta ongillea, biotzez maite ere, baiña beldur da; onen agindu-naiak ekar ditzakean kalteen beldur. Ezin berdin dezakean egarriak erretzen du gaiñera biotzaren erdian: aurreko Bruto andi arek azkeneko Erregeren men-detik atera zituen Erromarrak eta Erroma'ko plazetan daude orañdik

aren oroigarriak, Berak, aren pare izateko aalmena bere baitan sumatzen duen ondorengoak, zer egiten du? Zertako bizi da?

Cassio berriz espak jaten du. Zer da, bada, Cesar ori? Besteak bezalakoxea leen, andizkien artean bat; orain leenbiziko, guzcion buruzagi. Noraiño jo bear du? Eragozteko, jakiña, bide bat dago bakarrik, eriotza, baiña Cesar andiaren eriotza zuritzeko ezin-eramana ta bekaitza baiño estalki apaiñagorik bear. Or dago Bruto, ordea, Bruto zuzena, eta Cassio'renak aspaldian zai zegoen itzak dira onentzat. Eztu eginkizunak alaitzen, goganbear izkutu batek adierazten baitio ondamenera dijoala. Baiña eztio ajola. Berak baztertuko du menderatzailllea, zearo baztertu gero, baiña ez gorroto duen etsaia, adiskiderik maiteena baizik. Nola eskeiñi askatasunari orren odola baiño eskari ederragorik?

Badirudi alde guzietatik datorkiola Cesar'i etsai-asmoen berri. Gau artako ekaitz, lur-ikara ta mirariek, adiskide, emazte ta eskelariaren esanek berbera adierazten diote. Ondamena gaiñera datorkiolako beldur da bera ere. Ezin alare etxean geldi, edozein gizontxo bezala. Ez ote du bere zoriak orain arte arrisku guzietatik atera? Zoria ordea, berak ezpadaki ere, aldatua du, aizea bezala.

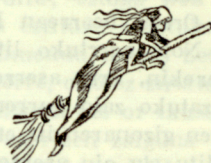
Cesar'en gorputz odolduaren ondoan arriturik bezala daude iltzailleak senatuan; kanpoan erria karraxika. Cassio'k ongi daki odolak odola eskatzen duela: Marco Antonio'k beintzat, Cesar'en oiñordeko izan ditekanean, il bear luke. Bruto'k ezta orrelakorik entzun nai. Bear adiña odol isuri da; ezta aurrera tanta bat ere isuriko. Zer egin olako amesgille batekin? Orren bearrean baita, orren izenaren eta zuzentasunaren bearrean. Nola agertuko litzake bera, agerian daraman espa eta ezin-ikusiarekin, erri aserretuaren aurrean? Bruto'k berea egin du. Bera mintzatuko zaio aurrenik erriari, gero Antonio. Bear zana egin duela dakien gizonaren itz eta aurpegi lasaiak erriaren biotz minuak baretzen ditu eta oiñ aserreak ixillarazten. Etzebillen bera agin-naiean, etzuen Cesar gorroto, bai ordea askatasuna Cesar baiño maiteago. Antonio'k du gero itza. Onek, intzulinguruz bedere, jendearen biotzetan sua pizteko erreka oberik badu —urrikia, gorrotoa, diru-gosea— eta orain pizten duen suak Bruto eta bere lagunak kiskaliko ditu.

Shakespeare'k ezta auzirik erabaki nai. Batzuek eta besteak entzuten ditu, arrazoirik onenak arkitzen ditu batzuen ta besteentzako, baiña ezta bera iñoren alde edo, agian, guzien alde da. Bere eskuko da beraz ikuslea nai duena aukeratzeko. Batek Bruto urrikari izango du, bere asmo garbiak politika-lokatzetan iraulka ikusirik; besteak berriz Cassio, zoro itsu aren mendetik ezin itzur ditekialako. Batzuek Cesar'en anditasuna miretsiko dute, besteek etsaien ausardia. Gogogoko izango du zenbaitek Antonio'ren adiskide zanarenganako le-

ialtasuna, zenbaitek gorroto onen andi-nai ta azpi-janak. Erabaki gabe dago auzia eta olaxe iraungo du mundua mundu deño, eta aspaldiko mendeetan auts biurtu ziranen naiak, usteak, itzak bizirik izango ditugu gure artean.

Antzezlariak ezin-obeak. James Mason kopet-illuna dugu Bruto beltzuria, eta eztago besterik esan bearrrik. Marlon Brando'ren begi izkuek biziro azaltzen dute, ezpafiñek besterik badiote ere, biotzean daraman su kiskalgarria. Eta ezтира auek bakarrik. Ezerezeko paperetan maiz ikusi izan ditugun zenbait ere, Edmond O'Brien bezala, gaiak eragiten dielako edo, gorengoen pare ageri dira. Aurpegiz, ori bai; itzak, jakiña, kendu eta aldatu egin baitizkie. Eta emen, teatroan baikaude, itzak ezтира eraskin uts; itzak dira azal eta mami. Eta ainbeste esatera gogoangarrik ("Koldarra eun bider iltzen da; bioztunak ordea eztu eriotza bein baiño dastatzen") geiago merezi zuen.

L. M.

BESTEEN MINTZOAN BETI UTSAK BILLATZEN
DABILTZAN EUSKALTZALEAK KALTEGARRI DIRA